

УДК 657:338.2

JEL: M41

DOI: 10.18524/2413-9998.2025.2(60).335149

О. М. Савастеева

доктор економічних наук, професор

e-mail: o.savasteeva@onu.edu.ua

ORCID: 0000-0002-7356-8890

О. В. Куруч

старший викладач

e-mail: kuruch@ukr.net

ORCID: 0009-0003-7165-5805

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,

Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна.

ДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ ЦИФРОФІЗАЦІЇ ОБЛІКОВИХ ПРОЦЕСІВ

У статті досліджено державні механізми цифровізації облікових процесів як ключовий чинник модернізації економічних відносин в Україні. Висвітлено еволюцію автоматизації бухгалтерського й податкового обліку від початку 2000-х років до сьогодення, проаналізовано основні нормативно-правові акти, що регламентують цифрову трансформацію, та роль Міністерства цифрової трансформації у її просуванні. Розкрито переваги цифровізації, зокрема прозорість облікових процедур, зменшення податкового тиску, мінімізацію корупційних ризиків і підвищення ефективності адміністрування. Разом із тим окреслено проблеми, пов'язані з недосконалістю електронних систем, складністю адміністрування ПДВ та надмірною кількістю податків. Обґрунтовано необхідність подальшої гармонізації національних стандартів з нормативами ЄС та створення сприятливих умов для розвитку малого й середнього бізнесу.

Ключові слова: цифровізація, автоматизація, бухгалтерський облік, цифрова платформа, державне регулювання, електронне адміністрування, податкове адміністрування, автоматизована система, електронне адміністрування ПДВ.

Вступ. В Україні автоматизація є безперервним процесом, що охоплює все більше сфер взаємодії державних інститутів та соціально – економічних галузей. Складність податкового законодавства та жорсткі умови ведення бізнесу зумовлюють необхідність безперервного вдосконалення систем цифровізації облікових процесів, їхнього наближення до регламентів, що діють у Європейському Союзі, а також створення умов для прозорості діяльності підприємств і справедливого справляння податків без надмірного податкового тиску на бізнес. Основним завдан-

ням є створення більш гнучких умов податкового адміністрування, зменшення податкового тиску, мінімізація впливу суб'єктивного фактора на комунікацію, а отже — скорочення корупційної складової.

Огляд літератури. Проблематиці впливу державного регулювання на автоматизацію облікових процесів присвячено низку досліджень українських науковців. Так, А. Крутова та Г. Фадєєва [3] розкрили методологічні засади організації бухгалтерського обліку в умовах автоматизації та наголосили на необхідності формування цілісної методичної бази для забезпечення ефективності цифрових змін.

О. Білик та О. Панасюк [4] проаналізували розвиток ринку програмного забезпечення для автоматизації управлінських і кадрових процесів, показавши значення інформаційних платформ для оптимізації бізнес-процесів. М. Сороколіт [5] дослідив теоретичні й практичні аспекти автоматизації обліку в умовах цифрової економіки, наголосивши на потребі гармонізації регуляторних засад із сучасними технологічними викликами.

Однак слід зазначити недостатність досліджень теоретико-методичних положень щодо державного впливу на автоматизацію та регулювання облікових систем, та напрямів державного регулювання бухгалтерського й податкового обліку та їхньої взаємодії. [7].

Метою статті є висвітлення процесів державного регулювання діджиталізації обліку, визначення ролі та сутності механізмів державного впливу на бізнес середовище і взаємодію державних інститутів з соціально-економічною сферою нашої держави.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження виступає системний підхід, що дозволяє комплексно розглядати цифровізацію облікових процесів у взаємозв'язку з економічними явищами та інституційним середовищем. У роботі використано аналіз і синтез для виокремлення ключових елементів процесу автоматизації та їх узагальнення, історико-ретроспективний метод для простеження еволюції цифрових інструментів обліку, а також порівняльний аналіз національної та європейської практики. Застосовано формально-логічні прийоми для уточнення понятійного апарату, узагальнення для формування висновків і рекомендацій, а також нормативно-правовий аналіз для дослідження чинного законодавства у сфері бухгалтерського обліку та податкового адміністрування. Сукупність цих методів забезпечила всебічність і системність отриманих результатів.

Результати та обговорення. Система державно-правового регулювання облікових процесів за останнє десятиріччя зазнала суттєвих змін.

Основною складовою цих змін стала цифровізація облікових процесів не лише на рівні управлінського, бухгалтерського та податкового обліку на мікро – та макрорідприємствах, а й на рівні державного регулювання. Створення автоматизованих систем обробки та обміну облікової інформації призвело до спрощення комунікації між підприємствами та контролюючими органами, зменшення трудомісткості обробки первинних документів та створення звітів, зниження кількості помилок, спричинених людським фактором, зміни вектору уваги персоналу облікового менеджменту з технічної рутинної роботи на нормативно-правове поле тощо.

Державні механізми цифровізації облікових процесів – це цілеспрямована система, яка сприяє впровадженню електронних інструментів для покращення ефективності, прозорості та доступності бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Цей процес включає оцифровування документів, створення електронних систем обліку та звітності, а також використання цифрових технологій для аналізу даних.

Основними нормативно-правовими актами є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку, Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» та Податковий кодекс України, які не суперечать міжнародним стандартам фінансової звітності (МСФЗ). Автоматизація обліку побудована на його засадах та є структурним компонентом розгортання цих законодавчих актів у повсякденній роботі облікового менеджменту підприємств і контролюючих органів державної влади.

Історичний аспект. Цифровізація є еволюційним процесом розвитку процесу обліку, що починає своє існування з кінця 90-х – початку 2000-х рр. Процес переходу на автоматизовані системи обліку був тривалим та непростим. Це обумовлювали наступні причини: відсутність або недосконалість програмного забезпечення, значні розбіжності законодавства щодо бухгалтерського та податкового обліку, відсутність навчальної бази для співробітників підприємств, невмотивованість бухгалтерів переходити зі звичних методів обліку на нові, трудомісткість переносу інформації та первинних документів у цифровий вигляд, відсутність законодавчої бази для регулювання процесів діджиталізації.

До кінця 2000-х рр. автоматизація відбувалась здебільшого за ініціативою підприємств для зменшення трудомісткості процесу обліку, забезпечення поглибленого аналітичного опрацювання та пришвидшення

отримання даних для управлінського обліку.

Процеси державного регулювання та використання цифрових інструментів для комунікації з контролюючими органами почалися з середини 2000-х років, були примітивними та напівручними. Одними з перших програм, що використовувалися для подачі звітності були «АРМ» (подання річного звіту до Пенсійного фонду) та «БЕСТ ЗВІТ» (подання звіту з податку на доходи фізичних осіб (ПДФО)). Відсутність прямої мережего обміну даними змушувала бухгалтерів за допомогою змінних носіїв інформації подавати звіти безпосередньо у контролюючому органі.

Перша редакція Податкового кодексу України (ПКУ), чинна з 01.01.2011 р. внесла значні зміни в процес цифровізації, змінивши принципи нарахування доходів та витрат. З 2014 року запрацювала система електронного адміністрування податку на додану вартість (ПДВ (СЕА ПДВ)) — сукупність організаційних та технічних засобів, що спрямована на забезпечення обліку адміністрування податку на додану вартість в Україні в електронному вигляді, запроваджена змінами до ПКУ 2014 р. [1]. Був передбачений тестовий режим з 1 лютого до 1 липня 2015 р.

З 1 липня 2015 року вводиться електронний кабінет платника податків, що фактично відображає електронне досьє кожного платника податків [2].

З 2015 року й до сьогодні автоматизація розвивається високими темпами та охоплює всі сфери соціально-економічного життя держави й кожного громадянина окремо. Результатом глобального процесу цифровізації стало створення єдиної інтегрованої цифрової системи взаємодії державних, комерційних, громадських інституцій та фізичних осіб (рис 1).

Наступним кроком державного регулювання стало створення Міністерства цифрової трансформації України, завданням якого є забезпечення умов для розробки, втілення в життя, розвиток та контроль за діяльністю цифрових ресурсів, інформаційних платформ, підтримки безперебійної їх діяльності та кібербезпеки. Дані процеси йдуть у напрямку цифрової синхронізації економік європейських країн.

Цифрова трансформація є одним із головних пріоритетів ЄС. Європейський парламент допомагає формувати політику, яка зміцнить потенціал Європи для нових цифрових технологій, створить нові можливості для бізнесу, забезпечить Європейський зелений курс і досягнення кліматичної нейтральності до 2050 р. Основні заходи цієї політики викладені у Програмі ЄС «Цифрова Європа» (2021–2027), яка має за мету сформувати цифрову трансформацію європейського суспільства й економіки [6].

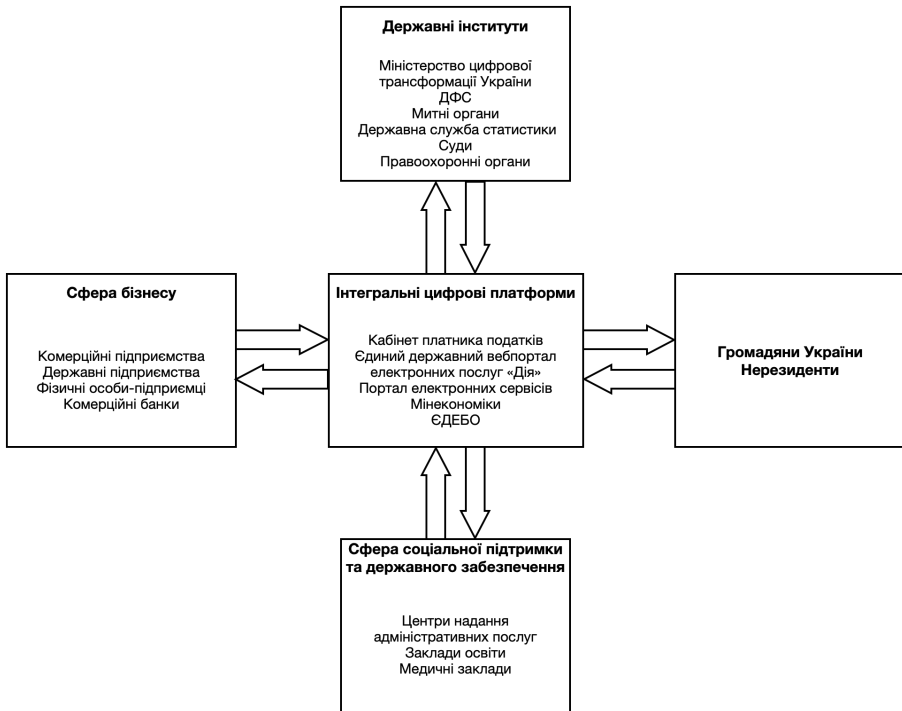

Рис. 1. Інтегральна цифрова система взаємодії державних, комерційних, громадських інститутів та фізичних осіб

Джерело: створено автором

Автоматизація облікових процесів забезпечила виконання наступних функцій:

- інтегрування обміну інформацією на усіх рівнях соціального та економічного життя;
- зменшення навантаження на органи державного контролю;
- спрощення механізмів взаємодії комерційних структур та фіскальних служб;
- формування єдиної бази даних платників податків;
- концентрація та прозорість усіх податків на одній цифровій платформі;
- прозорість розрахунків нарахування податків та їх надходжень до бюджету.

Однак розвиток національної економіки, орієнтований на європей-

ські стандарти, вимагає низку трансформацій, пов'язаних із забезпеченням прозорості комерційної діяльності підприємств, зменшення тиску з боку контролюючих органів та переходом на МСФЗ.

Однією з виявлених проблем є велика кількість податків, що ускладнює їх облік та адміністрування, призводить до помилок у розрахунках, спричинених людським фактором. З метою спрощення, в автоматизовану систему «Кабінет платника податків» було введено Єдиний рахунок для сплати податків та розподілу з нього сум податків відповідно до нарахування. Але на практиці даний механізм є складним та незрозумілим, що спричиняє необхідність доопрацювання та викладення чіткої інструкції його використання.

Аналізуючи податкові системи європейських країн, можна відзначити, що вони також відзначаються високою складністю структури. Так, у Німеччині поряд із корпоративним податком діють податок на доходи фізичних осіб, солідарний внесок, обов'язкові внески на соціальне страхування, податок на власність та податок на додану вартість. Для полегшення навігації в такій системі основне навантаження з адміністрування податків перекладено на аудиторські та консалтингові фірми, які супроводжують бізнес і приватних осіб. В Україні використання послуг незалежних консультантів також практикується, однак воно не має широкого поширення через низький рівень довіри, високу вартість послуг і недостатній розвиток професійної комунікації.

Аналіз функціонування системи електронного адміністрування ПДВ виявляє низку суттєвих недоліків. Її головною метою було встановлення повного контролю держави над формуванням та використанням податкового кредиту з податку на додану вартість у відповідь на поширені практики «тіньових компаній» і «безтоварних угод». Проте на практиці застосовані механізми нерідко виявляються надмірно жорсткими, внаслідок чого під підозру у фіктивності діяльності потрапляє значна кількість підприємств реального сектору. Основним інструментом впливу виступає блокування податкових накладних, що фактично призводить до тимчасового «заморожування» права підприємства на податковий кредит. Це зумовлює додаткове навантаження на бізнес, оскільки протягом періоду блокування платник податку змушений перераховувати до бюджету більші суми, ніж це відповідає б реальному фінансово-господарському результату. Така ситуація істотно збільшує ризики втрати ліквідності й підвищує витрати підприємств на ад-

міністрування податкових зобов'язань.

Процес розблокування вхідного податкового кредиту передбачає збір та подання до податкової служби доказової бази з первинних документів для доведення реальності проведеної господарської операції. Цей тягар лягає на плечі бухгалтера та значно збільшує трудомісткість його роботи. Часто з об'єктивних причин оперативно надати доказову базу неможливо, і підприємство не може скористатися податковим кредитом у поточному періоді. Це призводить до додаткового податкового навантаження.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує, що цифровізація облікових процесів є ключовим чинником модернізації фінансово-економічної системи України та створює нові можливості для підвищення ефективності, прозорості й підзвітності у сфері бухгалтерського й податкового обліку. Системний аналіз розвитку автоматизованих систем засвідчив, що їхнє впровадження забезпечило скорочення трудомісткості обробки документів, зменшення впливу людського фактора на якість облікових даних, підвищення швидкості комунікації між бізнесом і державними інституціями.

Водночас виявлено низку проблем, пов'язаних із недосконалістю механізмів електронного адміністрування, складністю системи оподаткування та недостатньою узгодженістю національних стандартів із міжнародними вимогами. Наявність цих бар'єрів зумовлює потребу в їх усуненні, насамперед шляхом удосконалення нормативно-правового регулювання, уточнення процедур адміністрування податків і підвищення якості інституційного забезпечення.

Результати дослідження доводять, що ефективно державне регулювання цифровізації обліку має орієнтуватися не лише на контроль і правильність нарахувань, а й на створення сприятливого бізнес-середовища, особливо для малого та середнього підприємництва. Перспективним напрямом подальших наукових пошуків є аналіз механізмів гармонізації українського законодавства з нормативами Європейського Союзу, вивчення практичного досвіду функціонування цифрових платформ у країнах ЄС та розроблення рекомендацій щодо посилення прозорості й результативності національної податкової системи.

Список використаної літератури

1. Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
2. Про затвердження порядків з питань зупинення реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних: постанова Кабіне-

- ту Міністрів України від 11 грудня 2019 р. № 1165. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1165-2019-%D0%BF#Text>
3. Крутова А., Фадєєва Г. Методологія та організація ведення обліку в умовах автоматизації. Облік і фінанси АПК: науково-освітній портал. 2025. URL: <https://magazine.faaf.org.ua/metodologiya-ta-organizaciya-vedennya-obliku-v-umovah-avtomatizacii.html>
 4. Білик О., Панасюк О. Аналіз ринку програмного забезпечення для автоматизації процесів менеджменту персоналу. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2023. Вип. 39. С. 351. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10521805>
 5. Сороколіт М. Автоматизація обліку в умовах цифровізації економіки: загальнотеоретичні підходи й окремі практичні питання. Галицький економічний вісник. 2024. Вип. 4. С. 55. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2024.04
 6. Аніловська Г., Костирко В., Рехлецький Є. Цифрова трансформація європейського суспільства. Академічні візії. 2023. Вип. 24. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10039390>
 7. Коваль М., Цімошинська О., Скиба Г. Регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні в контексті його гармонізації з нормативами Європейського Союзу (ЄС). Вісник Університету «Україна». 2021. Вип. 3(30). DOI: <https://doi.org/10.36994/2707-4110-2021-3-30-04>

Стаття надійшла 29.06.2025 р.

O. M. Savastieieva

Dr. Sc. (Economics), Professor
e-mail: o.savasteeva@onu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-7356-8890

O. V. Kuruch

Sr. Lecturer
e-mail: kuruch@ukr.net
ORCID: 0009-0003-7165-5805

Odesa I. I. Mechnikov National University,
24/26 Frantsuzkyi bulvar, Odesa, 65058, Ukraine.

STATE MECHANISMS FOR DIGITIZING ACCOUNTING PROCESSES

The article examines state mechanisms for digitalizing accounting processes in Ukraine and their role in modernizing financial reporting and tax administration. Digitalization has become a central factor in transforming communication between enterprises and regulatory authorities, ensuring transparency in tax collection, and giving businesses direct access to relevant data and services. The research applies a systems approach, combining analysis of accounting practices, retrospective review of legislative reforms, and comparison with European Union standards.

The historical development is traced from the late 1990s, when enterprises began

introducing basic automated tools, to major reforms such as the Tax Code of Ukraine (2011), the electronic VAT administration system (2014), and the taxpayer's electronic cabinet (2015). These measures shifted accounting from fragmented manual practices to integrated digital platforms, reducing human error, accelerating information exchange, and increasing efficiency.

The analysis shows that while digitalization improves transparency and reduces corruption risks, significant challenges remain. The system is burdened by an excessive number of taxes, complexity of administration, and shortcomings of the electronic VAT mechanism, particularly invoice blocking that negatively affects bona fide enterprises. Compared to countries such as Germany, the limited use of independent consulting services in Ukraine also reflects low trust and high costs.

The article concludes that further progress depends on strengthening the legal framework, harmonizing national standards with those of the European Union, and improving regulatory mechanisms. Special attention should be paid to creating favorable conditions for small and medium-sized enterprises, reducing administrative barriers, and ensuring that digital tools not only secure tax compliance but also support business growth.

Keywords: digitalization, automation, accounting, digital platform, state regulation, electronic administration, tax administration, automated system, electronic VAT administration.

References

1. Podatkovy kodeks Ukrainy [Tax Code of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (in Ukrainian)
2. Pro zatverdzhennia poriadkiv z pytan zupynennia reiestratsii podatkovoi nakladnoi/rozrakhunku koryhuvannia v Yedynomu reiestri podatkovykh nakladnykh: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11 hrudnia 2019 r. № 1165 [On approval of procedures for suspension of registration of a tax invoice/calculation of adjustments in the Unified Register of Tax Invoices: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 11, 2019 No. 1165]. Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1165-2019-%D0%BF#Text> (in Ukrainian)
3. Krutova, A., & Fadieieva, H. (2025). Metodolohiia ta orhanizatsiia vedennia obliku v umovakh avtomatyzatsii [Methodology and organization of accounting in terms of automation]. Oblik i finansy APK: naukovy-osvitnii portal. Retrieved from <https://magazine.faaf.org.ua/metodologiya-ta-organizaciya-vedennya-obliku-v-umovah-avtomatizacii.html> (in Ukrainian)
4. Bilyk, O., & Panasuk, O. (2023). Analiz rynku prohramnoho zabezpechennia dlia avtomatyzatsii protsesiv menedzhmentu personalu [Analysis of the software market for automation of personnel management processes]. Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava, 39, 351. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10521805> (in Ukrainian)
5. Sorokolit, M. (2024). Avtomatyzatsiia obliku v umovakh tsyfrovizatsii ekonomiky: zahalnoteoretychni pidkhody y okremi praktychni pytannia [Accounting automation in the context of digitalization of the economy: General theoretical approaches and some practical issues]. Halytskyi ekonomichniy visnyk, 4, 55. <https://doi.org/10.33108/>

galicianvisnyk_tntu2024.04 (in Ukrainian)

6. Anilovska, H., Kostyrko, V., & Rehkletsnyi, Ye. (2023). Tsyfrova transformatsiia yevropeiskoho suspilstva [Digital transformation of European society]. Akademichni vizii, 24. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10039390> (in Ukrainian)
7. Koval, M., Tsimoshynska, O., & Skyba, H. (2021). Rehuliuвання bukhhalterskoho obliku ta finansovoi zvitnosti v Ukraini v konteksti yoho harmonizatsii z normatyvamy Yevropeiskoho Soiuzu (YeS) [Regulation of accounting and financial reporting in Ukraine in the context of its harmonization with the standards of the European Union (EU)]. Visnyk Universytetu "Ukraina", 3(30). <https://doi.org/10.36994/2707-4110-2021-3-30-04> (in Ukrainian)